

ODSJEK ZA FILOZOFIJU
Katedra za teoriju spoznaje
Katedra za filozofsku antropologiju

Peti okrugli stol nastavnika i studenata Odsjeka za filozofiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, dvorana A 101
Subota, 7. 12. 2019.

“Metafilozofija i problemi znanstvene metodologije”

Nedoumice vezane uz status i narav filozofske metode predstavljaju izazov za filozofe od antičkih vremena. Možemo li tvrditi da je filozofija kroz svoj povijesni razvoj stvorila posebne metode i načine postupanja s obzirom na predmete istraživanja? Filozofija filozofije ili metafilozofija usmjerena je na status filozofijskog diskursa, na pitanja epistemičkih i drugih ciljeva filozofije, na ograničenja filozofije kao načina istraživanja. Zajednica filozofa uobičajeno drži da filozofija ima poseban status ili utemeljiteljski mandat, no upravo se to pokazalo kao predmet spora i polemike kroz povijest filozofije i teorija znanosti. Pritom materijal metodološke polemike nije proizveden samo kroz unutrašnja trenja i “obiteljske svađe” između filozofa, nego i razvojem posebnih znanstvenih disciplina za koje se ponekad tvrdi da preuzimaju posao ranije ostavljen ekskluzivno filozofima. Učinak toga je širenje relevancije metafilozofskih pitanja preko granica same filozofije u područje metametodoloških refleksija znanosti, a problem interdisciplinarnosti u drugim znanostima može uzeti kao izdanak opće problematike metafilozofije.

Tematikom i ciljevima petog Okruglog stola želimo također odati počast dugogodišnjem članu Odsjeka za Filozofiju, prof. dr. sc. Hotimiru Burgeru, preminulom 2018., čiji rad svojom zahvatom neposredno dotiče metafilozofijsku problematiku. Tokom svoga dugogodišnjeg djelovanja na Odsjeku za filozofiju (1975-2013.) Hotimir Burger je prošao dug tematski put od marksističkih studija, preko rasprava iz područja etike i filozofije tehnike do filozofske antropologije kojom se bavio sve do posljednje knjige *Ljudsko odnošenje: studije o relacijskoj antropologiji* iz 2014. godine. Držimo da širina, ambicija i kvaliteta Burgerovih studija obvezuju na daljnju raspravu i izvan okvira ovog simpozija te da su osobito poticajne u vremenu kada filozofija pokušava iznova razumijeti vlastiti status.

Peti okrugli stol nastavnika i studenata Odsjeka za filozofiju bit će posvećen spomenutim, neprekidno aktualnim pitanjima metafilozofije te poteškoćama koje se javljaju u odnosu filozofije i srodnih humanističkih, društvenih ili prirodnih znanosti. U skladu s tim pozvali smo kolegice i kolege istraživače i studente Filozofskog fakulteta i drugih institucija da nam se pridruže priložima koji se neposredno tiču problematizacije statusa metodâ, historijskog razvoja filozofije i znanosti, mjesta filozofije u suvremenoj podjeli rada te javne ili društvene funkcije filozofije i znanosti.

Organizacijski odbor
Dr. sc. Borislav Mikulić, dr. sc. Mislav Žitko/Katedra za teoriju spoznaje
Dr. sc. Luka Bogdanić/Katedra za filozofsku antropologiju

PROGRAM

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Ivana Lučića 3, dvorana A 101]
Subota, 7. prosinca 2019.

09.30 **Prezentacija zbornika radova 4. okruglog stola 2018.** *Kriza i kritike racionalnosti: nasljeđe '68.*, ur. B. Mikulić, M. Žitko, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019. (edicija Radovi Odsjeka za filozofiju, knj. # 4)

I. MIŠLJENJE NA GRANICAMA

10.00 **Lada Čale Feldman (FF Zagreb)**, Filozofija glume i njezine granice: "Kriza općenito i kriza u životu glumice" Søren Kierkegaarda

10.30 **Luka Bogdanić (FF Zagreb)**, Filozofska antropologija i kriza

11.00 **Matej Čolig (FF Zagreb)**, Filozofija u ekološkoj krizi

11.30 diskusija

II. METAMETODOLOGIJE ZNANOSTI

12.00 **Ines Prica (IEF Zagreb)**, Etnografija u procijepima interdisciplinarnosti

12.30 **Marija Brajdić Vuković (IDI Zagreb)**, Filozofija društvenih istraživanja: studija slučaja studije slučaja

13.00 **Goran Rujević (FF Novi Sad)**, Filozofija u doba znanstvenih članaka

13.30 diskusija

[pauza za ručak 14-15h]

III. METAPRINCIPI FILOZOFIJE ZNANOSTI

15.00 **Lino Veljak (FF Zagreb)**, Redukcionizam u metodologiji znanstvenog istraživanja

15.30 **Damjan Francetić (FF Zagreb)**, Antirealistička filozofija znanosti i pitanje znanstvenog napretka: problem konceptualnih shema i nesumjerljivosti kod Thomasa Kuhna

16.00 diskusija

IV. PROFILI METAFILOZOFIJE

16.30 **Borut Cerkovnik (FF Ljubljana)**, Metafilozofija Wittgensteinovih *Filozofskih istraživanja*

17.00 **Mislav Žitko (FF Zagreb)**, Od režima istine do politike istine: status filozofije kod kasnog Foucaulta

17.30 **Borislav Mikulić (FF Zagreb)**, Nulti stupanj metafilozofije i samoizvođenje subjekta. O Sokratovoj negaciji metaznanja

18.00 diskusija

18.30 **Plenarna diskusija**

Lada Čale Feldman

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za komparativnu književnost]

Filozofija glume i njezine granice: „Krizna općenito i kriza u životu glumice“ Søren Kierkegaarda

Fenomen glume zbog svoje je korijenske upletenosti u fundamentalna pitanja estetike i filozofske antropologije ostao trajnim suputnikom bogate tradicije koja vodi od Platona do danas, kada se filozofija kazališta/izvedbe pokušava i infrastrukturno legitimirati - kroz studijske grupe, časopise, knjige i internetske forume – kao zasebna grana na susretištima filozofskog i teatrološkog (usp. Hamilton, 2007, Woodruff, 2008, Zamir 2014, Stern, 2017) odnosno izvedbenostudijskog interesa (usp. Cull, Daddario i Lagaay, 2014. kao ogleadni zbornik za čitav niz kasnijih publikacija pod nazivnikom „izvedbene filozofije“). I dok se u slučaju tradicije filozofije kazališta razgraničenje njezinih „metoda“ s jedne i teatrologije s druge strane još donekle i dade nazreti – imajući na umu razmjerno pragmatičku orijentaciju koja je potonjom od začetaka dominirala, suzjujući istraživački fokus na konkretnije produkcijske, žanrovske, poetičke i kulturno-političke uvjete glumačke prakse – i filozofija izvedbe i izvedbeni studiji pokazat će se ambicioznijima u namjeri da zamijene mjesta i zamute granice svojih kompetencija, a tako i granice između mišljenja i izvedbe. Nakon što se kratko osvrnem na spomenuta re-aktualizirana pitanja granica „metode“, vratit ću se svojem trajnom interesu za drugu, unutrašnju granicu opisanog pod-disciplinarnog pothvata: problemu spolne razlike, odnosno osobi – i pojmu – glumice (usp. Čale Feldman, 2001 i 2005). Stoga ću u središnjem dijelu izlaganja podsjetiti na Kierkegaardov kratki esej „Krizna općenito i kriza u životu glumice“ kao na bizarnu iznimku među klasicima filozofije glume koju suvremeni prilozi i interpretacijski povrati predšasnicima uglavnom mimoilaze, unatoč tome što rabi argumentacijske procedure i ističe aspekte glume koji upravo danas stječu i filozofski i istraživački dignitet. Štoviše, višestruko prekršivši naslijeđene i njemu suvremene protokole filozofske refleksije o glumačkoj umjetnosti, filozof je tim esejom ispisao poglavlje koje je jednako nepravedno zanemareno i u inače plodnim feminističkim revizijama njegova opusa.

Philosophy of Acting and Its Limits: “The Crisis and the Crisis in the Life of an Actress” by Søren Kierkegaard

Implicated in fundamental questions pertaining to both aesthetics and philosophical anthropology, the phenomenon of playacting has been a constant companion of a rich philosophical tradition that spans from Plato to the present day when the philosophy of theatre/performance strives for infrastructural legitimation through various journals, books, working groups, projects and Internet fora as a sub-discipline at the crossroads of philosophy and theatre (cf. Hamilton 2007, Woodruff 2008, Zamir 2014, Stern 2017) or performance studies (cf. Cull, Daddario, and Lagaay 2014 as a collection exemplary for a whole series of publications that later appeared under the heading of “performance philosophy”). And while the boundaries between the disciplines of philosophy of theatre and its tradition on the one hand, and theatre studies on the other, may still be discernible given the pragmatic orientation that dominates the latter – interested as it primarily is in poetic, cultural-political and organisational aspects of the actor's work - both performance philosophy and performance studies tend to trade places and blur the

distinction between their respective competences, as well as the one between thinking and performance. After I briefly present these re-actualized issues concerning “the limits of the method”, I will return to my former interest in the internal limit of this sub-discipline: the problem of sexual difference, that is, the person and the idea of the actress (cf. Čale Feldman 2001 and 2005). I will therefore devote the central part of my discussion to the short essay “The Crisis and the Crisis in the Life of an Actress” by Søren Kierkegaard. The essay is a bizarre exception among the classics of philosophy of acting that contemporary contributions to the field as well as current interpretations of predecessors tend to neglect, despite the fact that it both uses a style of argumentation and emphasizes aspects of acting that are today gaining philosophical and scholarly prominence. Furthermore, having disobeyed both the inherited and the contemporary philosophical protocols, Kierkegaard wrote a piece which is equally unjustly disregarded in feminist revisions of his opus.

Luka Bogdanić

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za filozofiju]

Filozofska antropologija i kriza

Ako se ograničimo na moderno i suvremeno doba, od Renesanse na ovamo, mogu se uočiti neke konstante koje kroz historiju prate i uvjetuju aktualiziranje filozofsko antropoloških tema. Općenito, može se uočiti korelacija između doba krize - doba u kojima se propituju dotada opće prihvaćene epistemološke i filozofske paradigme - te okretanja filozofije pitanju čovjeka. Već je M. Horkheimer tvrdio da je usmjerenje koje je zasnovao M. Scheler, samo posljednji pokušaj evropske buržoazije da izađe iz epohalne krize putem utvrđivanja neke temeljne strukture koja bi objasnila sva čovjekova djela. Isto tako, obnova interesa za određenu filozofsku antropologiju, sedamdesetih u svijetu te osobito devedesetih u Hrvatskoj, jasno je povezana s krizom marksizma te zamjenom klasne paradigme s identitetskom. S druge strane, na primjer promišljanja o čovjeku kakva susrećemo u Renesansi bitno su različita od onih nastalih na tragu Schelera. Renesansa je dug period tranzicije, vrijeme krize autoriteta i naslijeđenih paradigmi, ali je i vrijeme rađanja novog društva. Odnos između krize i pitanja o čovjeku stoga je u Renesansi bitno drugačije postavljen od onog u XX stoljeću. Utoliko, postavlja se pitanje da li filozofska antropologija može (i treba) biti nešto drugo od škole koja ima svoje korijene u Schelerovoj filozofiji.

Philosophical Anthropology and Crisis

If we limit ourselves to modernity and contemporaneity, we can observe a correlation between periods of crisis (the times in which accepted philosophical and epistemological paradigms are questioned) and re-actualizations of anthropological issues. Max Horkheimer argued that the type of philosophy founded by M. Scheler is just the latest attempt by the European bourgeoisie to survive an epochal crisis. Similarly, the renewed interest in a particular philosophical anthropology, arising globally in the late seventies and especially in the nineties in Croatia, is clearly linked to the crisis of Marxism. Reflections about the human we find in the Renaissance are very different from those produced following Scheler. The Renaissance is an age of crisis, but it is also a moment of the birth of a new society. The relationship between crisis and the question of the human is, therefore, significantly different in the Renaissance from the one in the twentieth century. In this sense, the question arises whether philosophical anthropology

can (and should) be something other than a school that has its roots in Scheler's philosophy.

Matej Čolig

[Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet u Zagrebu]

Filozofija u ekološkoj krizi

Ekološku se krizu smatra dosad najvećim izazovom s kojim se čovječanstvo suočava i za rješavanje tog izazova potrebno je i najveće znanje. Uzima se da se uzroci ekološke krize nalaze u ponašanju dominantnih struja (ponajprije antropocentrizma, patrijarhata i kapitalizma) na Zapadu u Novom vijeku, ali nedovoljno bi bilo smatrati da se početkom Novog vijeka dogodio opći obrat u duhovnom i materijalnom stanju zapadnjačke civilizacije koji bi bio jedini uzročnik ekološke krize. Premda je industrija, naročito od sredine 19. stoljeća, najviše naštetila prirodi i mogućnosti čovjekova života u njoj, motivi koji vode čovjekovo ponašanje u tom periodu ne čine se principijelno različitim od ponašanja ljudi u razdobljima prije industrijske revolucije (o čemu svjedoče ratovi i osvajanja drugih kontinenata) ili, primjerice, od ponašanja životinja (poput međusobnog ubijanja radi preživljavanja i osvajanja životnog prostora). Općenitije rečeno, motivi industrijalizacije planeta Zemlje ne čine se različitim od onoga što se događa sa životom kao fenomenom uopće: jedinka ili vrsta čini sve da se održi. Na toj osnovi ekološku krizu možemo smatrati rezultatom gomilanja evolucijskog razvoja koji je kulminirao u čovjekovom ponašanju.

Budući da je ekološka kriza događaj koji zahvaća cjelinu ljudske egzistencije, za reakciju na nju potrebno je uzeti u obzir sve što je dio te egzistencije, uključujući filozofiju. Pitanje je kakvo znanje predstavlja filozofija, potiče li ona na reakciju i kakve joj mogućnosti to donosi. S obzirom da se filozofija bavi temama čiji je raspon od ontologije do (bio)etike i politike, potrebno je kretanje tim širokim rasponom da se uđe u složenost ekološke krize. U rasponu od pitanja o uzrocima sveobuhvatne ekološke krize do pitanja o načinima njezina rješavanja čini se neizbježnim za filozofiju da opet bude kritikom opasnih smjerova koja će voditi do adekvatne praktične reakcije. Ako, kao što se već poslovično smatra, "tehnologija na koncu preuzima najvažniju ulogu", to nužno povlači za sobom pitanja o upotrebi tehnologije, opasnostima i ulaganjima. Može li filozofija odgovoriti na takva pitanja?

Philosophy in Ecological Crisis

The ecological crisis is considered to be the biggest challenge humanity has ever had to face and the knowledge necessary to address that challenge is also the most sophisticated. It is usually assumed that the causes of the ecological crisis lie in the behavior of dominant currents (primarily anthropocentrism, patriarchy, and capitalism) in the West since the early modern period. But it would be insufficient to claim that at the beginning of the modern period there was a general turn in the spiritual and material state of Western civilization that is the only cause of the ecological crisis. Although it has been industrial development, especially since the middle of the 19th century, that has done the most harm to nature and the possibility of human life in it, the motives that have led human behavior during that period do not seem to be different in principle from the human behavior in the periods before the Industrial Revolution (exemplified by wars and conquests of other continents) or, for example, from animal behavior (such as killing for the sake of survival and conquest of habitats).

More generally, the motives for the industrialization of Earth do not seem different from what happens to life as a phenomenon in general: an individual or species does everything to sustain itself. On this basis, we can regard the ecological crisis as a result of the accumulation of evolutionary development which culminated in human behavior. Since the ecological crisis is an event that affects the whole of human existence, there is a need to consider all that is part of that existence, including philosophy, in order to react to it. The questions that arise are the following: what kind of knowledge does philosophy represent? Does philosophy motivate a reaction? What possibilities does that open for it? Given that philosophy deals with topics that range from ontology to (bio)ethics and politics, it is necessary to traverse that entire range in order to enter the complexity of the ecological crisis. Raising questions about the causes of the overarching ecological crisis to questions about the ways of dealing with it, it seems unavoidable for philosophy to once again become a critique of dangerous tendencies, motivating an adequate practical reaction. If, as the assumption goes, 'technology will, in the end, have the most important role', this necessarily raises questions about its use, dangers, and investments. Can philosophy give answers to those questions?

Ines Prica

[Institut za etnologiju i folkloristiku]

Etnografija u procijepima interdisciplinarnosti

Izlaganje će ocrtati problematiku metodološkog osamostaljenja etnografije od matičnih etnoantropoloških disciplina, u rasponu od dokumentarističke nedosezljivosti „gustog opisa“ i njezine kulturalnostudijske evokacije kao mješovitog ali bešavnog „empirijskoteorijskog diskursa“ do suvremenog nalijeganja na, prikrivene ili eksplicitne, neopozitivističke zahtjeve.

Ethnography in the Gaps of Interdisciplinarity

The presentation addresses the emancipation of ethnography from parental ethno-anthropological disciplines towards the condition of interdisciplinarity as the process of its methodological reduction: from the complex representational goals and documentary strategies of the “thick description”, and the evocation of ethnography as a common and „mixed“, empirical-theoretical discourse within cultural studies, to the contemporary neo-positivist demands for the ethnographic method as a manufacturer of fragmented empirical data.

Marija Brajdić Vuković

[Institut za društvena istraživanja u Zagrebu]

Filozofija društvenih istraživanja: studija slučaja 'studije slučaja'

Ovo izlaganje se kroz proučavanje jedne od metoda istraživanja u društvenim znanostima, studije slučaja, bavi filozofskim pitanjima u podlozi pitanja, metoda i instrumenata društvenih znanosti te generalizacije temeljem nalaza istraživanja. Polazeći, kako je uobičajeno, od filozofije kao temeljne metode pristupa u epistemološkim i ontološkim pitanjima, što je društvena stvarnost i što se o stvarnosti može doznati, prolazimo kroz konstrukciju relevantnih pitanja, konstrukciju instrumenata, uzoraka i na koncu generalizacija nalaza, ne odmičući se pritom od

'filozofijske' rasprave vođene iz očišta društvenih znanosti. U tome se bavimo konceptima kao što su *simile in multis*, univerzalnost, fronesis, srednji aksiom, horizonti značenja, teorija, predikcija i drugo. Sama studija slučaja, toliko različito i najčešće pogrešno razumljena i upotrebljavana metoda, poslužit će kao *studija slučaja ključnosti filozofije kao metode u društvenim istraživanjima i rezultatima istraživanja*. Osnovni cilj cjelokupnog izlaganja je pokušaj primicanja odgovoru koji bi društvene znanosti mogle ponuditi na pitanje na koji način je filozofija istovremeno metoda ili čak skup njih. Istovremeno, kroz navedeno, ovo je izlaganje i pokušaj odgovora na pitanje što su stvarne granice disciplina, što je predmet bavljenja, a što metoda.

Philosophy of Social Research: Case Study of the 'Case Study'

By analyzing case study as one of the research methods in the social sciences, this presentation deals with the philosophical questions behind the research inquiries, methods, and instruments of social sciences, and generalizations based on research findings. Starting, as usual, from philosophy as the basic method of approach to epistemological and ontological questions – asking what is social reality and what can one know about reality – we examine the construction of relevant questions, the construction of instruments, patterns, and finally the generalization of findings, without departing from a philosophical debate guided by the perspective of the social sciences. In this we deal with concepts such as *simile in multis*, universality, phronesis, the middle axiom, horizons of meaning, theory, prediction, and other. Case study itself, both the most commonly used and the most commonly misunderstood method, will serve as *a case study of the centrality of philosophy as a method in social research and its results*. The basic aim of the presentation is to try finding the answer that the social sciences might offer when asked how is philosophy both a method or a set of methods. At the same time, this presentation is also an attempt to answer the following questions: what are the real boundaries of disciplines, what is their subject, and what their method?

Goran Rujević
[Filozofski fakultet, Novi Sad]

Filozofija u doba znanstvenih članaka

Poimanje savremene znanstvene metode kao monolitnog skupa proceduralnih pravila koji upravljaju znanstvenom spoznajom pogrešna je i u teorijskom i u praktičnom pogledu. Savremena akademska filozofija često se sudara sa takvom hegemoničkom idejom znanstvene metode koja u pitanje dovodi autonomiju filozofskog istraživanja. Shodno tome, možemo postaviti pitanje da li je uobičajena kratka forma znanstvenog članka, koja je neosporno efektivna u polju prirodnih znanosti, primerena za filozofiju ili je reč o spoljašnjem nametanju metodologije. Upoređivanjem forme znanstvenog članka sa osnovnim principima znanstvene metode, te uz kratku povesnu analizu upotrebe znanstvenog članka, dolazimo do zaključka da se znanstveni članak ne sme razumevati kao standardizovana forma *istraživanja*, već kao standardizovana forma *izveštavanja* o istraživanju koja se može upotrebljavati na veoma inkluzivan način jer i sama potcrtava one principe znanstvene metode koje su zajedničke svim akademskim praksama: racionalnost, transparentnost i proverljivost. Smatramo da akademska filozofija može korisno da se služi kratkom formom znanstvenog članka bez žrtvovanja sopstvene istraživačke autonomije. Ipak, neophodno je imati na umu da izvesne osobenosti

filozofskog istraživanja, kao što je stalna refleksija o argumentima, mogu tom prilikom ispostaviti specifične izazove sa kojima se druge akademske discipline ne susreću.

Philosophy in the Age of Scientific Article

To understand the modern scientific method as a monolithic collection of procedural rules that direct the scientific process is erroneous, both in theory and in practice. Contemporary academic philosophy is often at odds with such a hegemonic idea of scientific method that tends to bring the very autonomy of philosophical research into question. Accordingly, we can pose a question whether the usual short form of a scientific article, undoubtedly effective in the natural sciences, is appropriate for philosophy, or if it is a kind of extraneous methodological imposition. By comparing the form of the scientific article with the basic tenets of the scientific method, and by providing a cursory analysis of the history of scientific articles, we conclude that the scientific article should not be viewed as a standardized *form of research*, but rather as a standardized *form of reporting* about research. As such, it can be used in a most inclusive manner, as it emphasizes the principles of the scientific method which are common to all academic practices: rationality, transparency and verifiability. Hence, we believe that academic philosophy can make good use of the short form of the scientific article without sacrificing its own research autonomy. However, we must keep in mind that several peculiarities of philosophical research, such as the constant reflection upon arguments, can impose specific challenges not encountered by other academic disciplines.

Lino Veljak

[Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Zagreb]

Redukcionizam u metodologiji znanstvenog istraživanja

Korijen metodologijskog i epistemologijskog redukcionizma nalazi se u metafizičkom redukcionizmu. Metafizički redukcionizam proizlazi iz apsolutizacije nekog entiteta ili područja (te dovodi do ontologizma, gnoseologizma, antropologizma ili antropocentrizma, ili pak do biocentrizma, geocentrizma, teocentrizma, scijentizma, naturalizma, fizikalizma, itd.) a događa se podjednako i u metafizičkim i u verbalno antimetafizičkim orijentacijama i filozofijskim školama. Bitak, zbiljnost, svijet ili kozmos svedeni su na jedan apsolutizirani entitet, što izravno ili posredovno, izričito ili prešutno, rezultira redukcijom metodologije na zahvaćanje onih dimenzija zbilje koje proizlaze iz izvornog metafizičkog (i/ili deklarativno antimetafizičkog) redukcionizma. Kao primjer takva metodologijskog redukcionizma može se navesti inzistiranje na kvantitativnim pokazateljima u području društvenih, pa i humanističkih znanosti, zasnovano na uvjerenju da se samo brojčanim odnosima može zahvatiti zbiljnost ljudskog svijeta. U izlaganju će se propitati smislene strategije nadmašivanja granica metodologijskog redukcionizma, primjerice strategija zasnovana na analizi unutarnjih nedosljednosti i protuslovlja raznih vrsta redukcionizma.

Reductionism in the Methodology of Scientific Research

The origin of methodological and epistemological reductionism lies in metaphysical reductionism. Metaphysical reductionism results from the absolutization of an entity or field (thus leading to ontologism, gnoseologism, anthropologism or anthropocentrism,

or else to biocentrism, geocentrism, theocentrism, scientism, naturalism, physicalism, etc.) and occurs equally in metaphysical and anti-metaphysical traditions and philosophical schools. Being, reality, world, or cosmos are reduced to an absolutized entity, which directly or indirectly, explicitly or tacitly, results in a methodology reduction so as to capture those dimensions of reality that originate from the authentically metaphysical (and / or declaratively anti-metaphysical) reductionism. An example of such methodological reductionism is the insistence on quantitative data in the field of social sciences, and even humanities, based on the belief that only numerical relations can capture the reality of the human world. The presentation will explore meaningful strategies for transcending the limits of methodological reductionism, for example the strategy of analysis of internal incoherences and contradictions in different types of reductionism.

Damjan Francetić

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za filozofiju]

Antirealistička filozofija znanosti i pitanje znanstvenog napretka. Problem konceptualnih shema i nesumjerljivosti kod Thomasa Kuhna

Cilj izlaganja je, polazeći od analize konceptualno-relativističke interpretacije jednog aspekta rane teorije Thomasa Kuhna, pokušati odgovoriti na pitanje može li i na koji način takav antirealistički pristup znanosti objasniti evidentni napredak i uspjehe (prirodnih) znanosti, koji se prvenstveno vide u sposobnosti manipuliranja prirodom te uspješnosti eksperimentalnih predviđanja. U prvom ću se dijelu rada orijentirati na vrlo kontroverzan, a ujedno i najslabije obrađen dio Kuhnove *Strukture znanstvenih revolucija*, naime tvrdnje da se promjenom paradigme na neki način mijenja i svijet u kojem znanstvenici žive i djeluju. U radu ću izložiti interpretaciju prema kojoj su ono što se u ovom kontekstu znanstvenom revolucijom mijenja zapravo *konceptualne sheme*, tj. opći okvir kroz koji znanstvenici konceptualiziraju i interpretiraju iskustvene podatke. Po ovoj interpretaciji za isti skup empirijskih podataka postoji više nesumjerljivih konceptualnih shema koje mogu objasniti te podatke, te ne postoji jedan algoritam koji bi obavezao svako racionalno biće da dođe do istog zaključka, tj. da prihvati istu konceptualnu shemu. Osim toga, u ovom ću dijelu rada također ispitati koje mjesto konceptualna shema zauzima u paradigmi kao disciplinarnoj matrici te kako shvatiti nesumjerljivost. Zatim ću se, u drugom dijelu izlaganja, okrenuti pitanju kako ovaj model može pristupiti pitanju znanstvenog napretka. Naime, ovakvo je stajalište suprotstavljeno realističkoj koncepciji prema kojoj znanost sve više otkriva samu strukturu svijeta te se sve više približava istini, a znanstveni realisti tvrde da je upravo takav stav najbolje objašnjenje uspjeha znanosti. Kao polaznu točku stoga ću uzeti Putnamov argument da je znanstveni realizam jedini pristup koja od uspjeha znanosti ne čini čudo, te nasuprot tome pokušati razvidjeti na koji način ovaj kuhnovski konceptualno-relativistički model može objasniti napredak znanosti, kao i u čemu bi se napredak znanosti točno sastojao.

Antirealist Philosophy of Science and the Question of Scientific Progress. The Problem of Conceptual Schemes and Incommensurability in the Work of Thomas Kuhn

Starting from an analysis of the conceptual-relativistic interpretation of one aspect of Thomas Kuhn's early theory, the paper aims to answer the question if and how such

antirealist approach to science can account for the evident progress and successes of (natural) science, which can primarily be seen in the capability to manipulate nature, as well as in the success of experimental predictions. In the first part of the paper I will focus on the very controversial and at the same time least elaborated part of Kuhn's *The Structure of Scientific Revolutions*, namely the claim that a paradigm change includes, in a way, a change of the world in which the scientists live and work. I will propose that what actually changes in a scientific revolution in this context are *conceptual schemes*, i.e. the general framework within which the scientists conceptualise and interpret empirical data. According to this interpretation, for one set of empirical data there are multiple incommensurable conceptual schemes which can explain the data, and there is no algorithm which would compel every rational being to reach the same conclusion, i.e. to accept the same conceptual scheme. In addition, in this part of the paper I will also examine the place a conceptual scheme occupies in a paradigm as a disciplinary matrix, as well as address the question of how to understand incommensurability. In the second part of the paper I will then turn to the question of how to approach the problem of scientific progress through this model. This position is directly opposed to the realist conception that science is increasingly successful in discovering the very structure of the world and comes ever closer to the truth, with scientific realists claiming that their position is the best explanation for the success of science. As a starting point I will therefore take Putnam's argument that scientific realism is the only approach that does not make the success of science a miracle, and then, in contrast, try to explore how the Kuhnian conceptual-relativistic model can explain the success of science, as well as what scientific progress consists of.

Mislav Žitko

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za filozofiju]

Od režima istine do politike istine: status filozofije kod kasnog Foucaulta

Filozofija kao disciplina u Foucaultovim istraživanjima nije imala ono mjesto kakvo je primjerice imala psihijatrija, biologija, lingvistika ili politička ekonomija, odnosno filozofija se uspijeva izmaknuti iz pozicije predmeta ili objekta istraživanja i na taj način biva privremeno „sačuvana“ od posljedica na koje bismo mogli naići pod pretpostavkom njezinog smještanja u određeni režim istine. Drugim riječima, problematika metafizofije se ne pokazuje kod Foucaulta neposredno, svakako ne u obliku karakterističnom za suvremena metafizofijska razmatranja, ali – kako ćemo pokazati u ovom radu – ipak nije riječ o potpunom izostanku. Naime, razlozi posebnog statusa filozofije kod Foucaulta mogu se naći u upotrebi, odnosno oslanjanju na njezine temeljne pojmove, figure i formulirana obrazloženja. Filozofija se tako u Foucaultovim analizama pokazuje lateralno, gotovo kao prateća problematika prethodno naznačenog primarnog istraživanja, dok se promjena njezinog statusa ogleda u promjeni statusa ključnih pojmova, prije svega pojma istine. Ovdje ćemo se posebno usredotočiti na posljednji obrat u Foucaultovim istraživanjima u kojem formulacija „politika istine“ postaje opisno ime za filozofiju pod pretpostavkama da a) filozofija svijesti nije uspjela u naumu utemeljenja filozofije znanja, i b) da se problematika sebstva historijski javlja u registrima koji gotovo u potpunosti zaobilaze polje znanstvenog znanja, dakle genealogija sebstva se ne pojavljuje u polju znanstvenog znanja, nego je, prema Foucaultovom viđenju, vezana za opću problematiku vladanja, to jest upravljanja (dakle, gubernamentaliteta). Međutim, uspkos pokušaju ograđivanja „politke istine“ u smislu

govorenja istine o sebi i konstituiranja sebstva kao objekta znanja, projekt genealogije subjekta ne može ostati izvan problematike formiranja znanstvenog znanja, što se bjelodano pokazuje u predavanjima o biopolitici na *Collège de France*, a to ponovno otvara pitanje o statusu filozofije kao „politike istine“, podsjećajući nas na nerazriješenu epistemološku problematiku Foucaultovih ranih radova.

From Regime of Truth to the Politics of Truth: The Status of Philosophy in Late Foucault

Philosophy as a discipline did not have the same place in Foucault's inquiry as, for example, psychiatry, biology, linguistics or political economy, or more precisely, philosophy managed to evade being put in the position of object of inquiry and was, consequently, sheltered from the consequences of being incorporated into a particular regime of truth. In other words, the theme of metaphilosophy does not in Foucault appear in a straightforward and immediate manner, certainly not in the form characteristic of the contemporary metaphilosophical discourse, but – as we will show in this paper – it is not absent altogether. The reasons that lie behind the special status of philosophy in Foucault's work can be found in use, i.e. the functional reliance on key philosophical notions, figures and formulated explanations. Hence, philosophy shows itself laterally in his work, almost as an accompanying theme to the primary line of investigation indicated beforehand, while the change of its status is rendered visible in the change of status of key concepts – in particular, the notion of truth. The focus in this paper will be on the last theoretical twist in Foucault's research in which the term “the politics of truth” acts as a descriptor of philosophy under the assumptions that a) the philosophy of consciousness failed to found a philosophy of knowledge, and that b) the issue of the self historically appears within discursive frames which almost completely sidestep the field of scientific knowledge, i.e. genealogy of the self does not appear in the field of scientific knowledge, but is rather, in Foucault's view, tied to the general problem of governmentality. However, despite the attempt to enclose the “politics of truth” in terms of speaking the truth about oneself and constitution of the self as an object of knowledge, the project of genealogy of the subject cannot remain separated indefinitely from the issue of the formation of scientific knowledge. This point comes clearly to the fore in the lectures on biopolitics at the *Collège de France*, and it, in turn, opens anew the question of the status of philosophy as the “politics of truth”, reminding us about the unresolved epistemological issues already arising in Foucault's early works.

Borislav Mikulić

[Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za filozofiju]

Nulti stupanj metafilozofije i samoizvedba subjekta. O Sokratovom negiranju metaznanja

Rad preispituje rašireno uvjerenje da je neologizam *metafilozofija* skovan u analogiji sa starijim umjetnim izrazom *metafizika* i da ga treba ispravno razumjeti kao vrstu distancirane refleksije filozofije o samoj sebi s razine drugog reda. No, takvo se shvaćanje pokazalo visoko problematičnim utoliko što cijepa metadiskurse o filozofiji na izvanjske (npr. kulturalne, psihoanalitičke, sociološke, političke) i one koji kroz metajezik reproduciraju isti diskurs filozofije iznutra. Rezultat toga je da takvo razumijevanje *metafilozofije* u analitičkoj tradiciji danas proizvodi uglavnom preskriptivne ili normativne uvode u filozofiju (Rescher, Williamson, Horwitch) ili čak

pokušava uspostaviti novu disciplinu unutar filozofije (Overgaard i dr.). Suprotno tome, u novijoj 'kontinentalnoj' tradiciji, problem metafizofije obilježen je anti-filozofskim raspravama u postmodernim kulturama filozofije koji nastavljaju starije anti-filozofske tendencije post-hegelovskih filozofija od Feuerbacha preko Nietschea i Kierkegaarda do Wittgensteina. Ipak, u novije vrijeme je Alain Badiou inzistirao na važnosti ponovnog osnaživanja filozofije protiv antifilozofija.

Imajući u vidu takvu prostranu i složenu pozadinu, cilj rada je raspraviti problem sužavanjem pažnje na historijsku figuru Sokrata iz vrlo specifičnih razloga. Sokrat se ne razlikuje samo od Platona, kako je već dovoljno dobro ispostavljeno, nego anticipira i takve ekstravagantne lingvističke metafizofije poput Wittgensteinove ili antifilozofije poput Freudove ili Lacanove. Štoviše, Sokrat se pojavljuje kao daleko *radikalniji* metafizof ako prihvatimo da njegova paradoksalna tvrdnja o "znanju ničega" *ne počiva na negiranju znanja*, što proizvodi daljnje aporije, paradokse i opći skepticizam. Umjesto toga, tvrdnja sadržava njegovo poznato, ali zanemareno *negiranje teorijskog metaznanja* i *primjenu te negacije na sebe*. Posljedice Sokratove dvostruke operacije sežu, po mome mišljenju, tako duboko da izmiču čak i najsmjelijim interpretacijama antifilozofa poput Foucaulta ili Lacana, a kamoli krivim "anti-falocentričkim" čitanjima njihovih sljedbenica među feminističkim filozofkinjama poput Kofman i Irigaray. Suprotno njihovu svođenju razine izricanja Sokratove rečenice na razinu sadržaja, stalo mi je pokazati da se Sokratova "sofisterija" (Lacan) mora dosljednije analizirati na razini izricanja kao autoperformativni akt subjekta. To nam omogućuje da "poziciju subjekta" ne promatramo kao poziciju ne-znanja o znanju i želji analitičara, kako inzistiraju Lacan i sljedbenici, ili čak kao poziciju učitelja-gospodara (Irigaray). Ona je prije akt apsolutne negacije s kojom subjekt izrasta takoreći kao posljednji ostatak iz 'ničega'. Ta je pozicija ono iz čega se subjekt rečenice *odjelovljuje* (jezično dovodi u postojanje) kao subjekt čija je jedina zbiljnost i istina koju može zastupati *diskurs istraživanja* i *neporeciva* upetljanost u ono što (ne) zna.

Ukoliko je takva interpretacija suvisla, ona baca drugačije svjetlo na navodno samo željni, privremeni i nedovršivi karakter znanja filozofije, zatvorenog u vlastiti krug i suprotstavljenog objektivnom karakteru znanosti.

The Zero-Degree of Metaphilosophy and the Performance of Subject. On Socrates' Denial of Metaknowledge

The paper questions the widespread assumption that the neologism *metaphilosophy* is forged in analogy to the older artificial term *metaphysics* and should be properly understood as a kind of distanced, second-order reflection of philosophy about itself. However, this understanding has proved highly problematic, while splitting meta-discourses about philosophy in those from without (e.g. cultural, psychoanalytic, sociological, political) and those which reproduce, in meta-language, the same discourse of philosophy from within. As a result, such an understanding of metaphilosophy in the analytic tradition nowadays produces mostly prescriptive or normative introductions to philosophy (Rescher, Williamson, Horwich) or tries to establish a new discipline within philosophy (Overgaard et al.). By contrast, in recent 'continental' philosophy, the issue of metaphilosophy is marked by anti-philosophical debates in postmodern cultures of philosophy, extending the old anti-philosophical trends of post-Hegelian philosophies from Feuerbach through Nietzsche and Kierkegaard to Wittgenstein. Nevertheless, Alain Badiou has in recent times insisted upon the importance of reinvigorating philosophy against anti-philosophies.

With such a vast and complicated background in mind, my aim will be to tackle this issue

by focusing on the historical figure of Socrates for very specific reasons. Socrates not only differs from Plato, as has been well enough established, but anticipates such extravagant linguistic metaphilosophies as Wittgenstein's or anti-philosophies as Freud's and Lacan's. Moreover, he appears as a far more radical metaphilosopher if we accept that his paradoxical *claim to know nothing* doesn't rely upon the *denial of knowledge* which produces further aporias, paradoxes or general skepticism. It entails, instead, his famous but widely neglected denial of *theoretical metaknowledge* and *an application of this very denial on himself*. The consequences of Socrates' double operation go, in my opinion, so deep that they escape even the most astute interpretations by anti-philosophers like Foucault and Lacan, let alone "anti-phallogocentric" misreadings by their disciples among feminist philosophers like Kofman and Irigaray. Contrary to their reducing of the utterance level of Socrates' sentence to the level of content, my aim is to show that Socrates' "sophistry" (Lacan) must more consequently be analyzed at the level of utterance as auto-performative speech act. This permits us to see "the position of the subject" not as non-knowledge about the knowledge and desire of the analyst, as Lacan and his followers insist, or even master (Irigaray). Rather, it is the act of absolute negation by which the subject emerges as the last remainder of 'nothing'. It is this position within nothing out of which the subject of the utterance *enacts* itself (speaks itself into existence) as a subject whose only reality and truth it can stand for is the *discourse of research* and its *undeniable* involvement in what it (not) knows. If such an interpretation is a sound, it casts a different light on the allegedly desirous, provisional and interminable character of philosophical knowledge, circulating in itself and opposed to the objective character of the sciences.